

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustav Daun

Köparens falska bevisbörda för varans kvarlämnande vid butiksvruköp

- och hur den påverkas av om det påstådda avtalsförhållandet anses utgöra ett blandavtal eller två separata avtal

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: David Dryselius

Termin: VT2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Disposition	7
2 CIVILRÄTTSLIGA ASPEKTER	8
2.1 Inledning	8
2.2 Köpeavtalet och säljarens skyldighet att avlämna varan	8
2.3 Kvarlämnandeavtal och näringsidkarens skyldighet att lämna tillbaka varan	9
2.4 Blandavtalet och tillämpliga regler	10
3 ÅBEROPSBÖRDA OCH BEVISBÖRDEREGLER	11
3.1 Inledning	11
3.2 Parternas yrkanden	11
3.3 Rättsfakta och åberopsbörd	12
3.4 Bevisbörd och beviskrav	15
3.4.1 Bevisbördans och beviskravets funktion	15
3.4.2 Bevisbördans placering och beviskravets höjd	18
4 BETALNINGENS BEVISVÄRDE OCH MÖJLIGHETEN ATT RUBBA DESS STYRKA	20
4.1 Inledning	20
4.2 Betalningens bevisvärde	21
4.3 Köparens möjligheter att rubba betalningens bevisvärde vid blandavtal	23

4.4	NJA 2018 s 617	24
4.4.1	Inledning	24
4.4.2	Omständigheterna i målet	25
4.4.3	Högsta domstolens bedömning	25
4.4.4	Varför ansåg Högsta domstolen frågan om avlämnande ”överspelad”?	27
4.4.5	Köparens möjligheter att rubba betalningens bevisvärde vid två separata avtal	28
5	SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE REFLEKTION	31
5.1	Slutsatser	31
5.2	Avslutande reflektion	32
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	33
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	34

Summary

A consumer's claim that a purchased item has been left in the store after the purchase, in order for the trader to carry out works on the goods, may be regarded as a claim about either a mixed agreement or two separate agreements. Provided that the trader claims that the consumer has brought the goods in connection to the purchase, the consumer will be required to bear the burden of proof that an agreement on service has been concluded. The latter applies regardless of whether the alleged agreement is regarded as part of a mixed agreement or a separate service agreement. Given that the consumer has not secured any written evidence, in the form of e.g. a written version of the agreement, the burden of proof will prove heavy to bear.

In the Swedish Supreme Court case NJA 2018 s 617, the Court stated that the consumer also carries a so-called false burden of proof regarding the fact that the goods have not been delivered in accordance to the purchase agreement between the parties. In addition to that, the Court chose to classify the alleged contractual relationship as two separate agreements.

This essay examines how the classification of the alleged agreement may affect the consumer's ability to provide evidence that implies that the false burden of proof is considered fulfilled. The conclusion is that the classification may have decisive significance.

Sammanfattning

En konsuments påstående om att en köpt vara lämnats kvar i butiken efter köpet i syfte att näringsidkaren ska utföra arbeten på varan, kan betraktas som ett påstående om antingen ett blandavtal eller två separata avtal. Förutsatt att näringsidkaren menar att konsumenten fått med sig varan i samband med köpet kommer konsumenten att åläggas bevisbördan för att en överenskommelse om tjänst ingåtts. Det sistnämnda gäller oavsett om den påstådda överenskommelsen betraktas som en del av ett blandavtal eller ett separat tjänst-avtal. Om konsumenten inte har säkrat någon skriftlig bevisning, i form av t.ex. ett skriftligt avtal, kommer denne få svårt att uppfylla bevisbördan.

I NJA 2018 s 617 konstaterade Högsta domstolen att konsumenten dessutom bär en s.k. falsk bevisbörda för att varan inte avlämnats enligt köpeavtalet mellan parterna. Samtidigt valde domstolen att klassificera det påstådda avtalsförhållandet som två separata avtal.

I uppsatsen undersöks hur klassificeringsfrågan kan påverka köparens möjligheter att föra bevisning som medför att den falska bevisbördan anses uppfylld. Slutsatsen blir att frågan kan ha direkt avgörande betydelse.

Förkortningar

KKL	Konsumentköplag (1990:932)
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 1
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF ^{1B}	Rättsfaktum från exempelsituationen (A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle sälja en vara till A och utföra arbeten på varan)
RF ^{2B}	Rättsfaktum från exempelsituation (A betalade X kr i samband med avtalsslutet)
RF ^{3B}	Rättsfaktum från exempelsituation (varan har inte överlämnats till A och kommer enligt B inte att göra det)
RF ^{1K}	Rättsfaktum från exempelsituation (A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle sälja en vara till A)
RF ^{2K}	Rättsfaktum från exempelsituation (A betalade X kr i samband med avtalsslutet)
RF ^{3K}	Rättsfaktum från exempelsituation (varan har inte överlämnats till A och kommer enligt B inte att göra det)
RF ^{1T}	Rättsfaktum från exempelsituation (A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle utföra arbeten på den köpta varan)
RF ^{2T}	Rättsfaktum från exempelsituation (A lämnade varan i B:s butik)
RF ^{3T}	Rättsfaktum från exempelsituation (B menar nu att A inte alls lämnade varan i butiken)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

En av de vanligast förekommande transaktionstyperna är butiksvaruköpet. I regel rör det sig om en tämligen enkel affär; köparen får varan i sina händer samtidigt som säljaren mottar betalningen. Med det som utgångspunkt är det lätt att man instinktivt höjer ett ögonbryn, när en köpare som har betalat för varan, menar att han eller hon inte har fått den. Nog är det ganska sannolikt att man i det läget väljer att tro på säljaren, som påstår att varan visst har lämnats till köparen.

Ponera att köparen har en rimlig förklaring till att varan lämnats kvar i säljarens butik. Säljaren skulle, enligt köparen, sy upp ett par köpta kostymbyxor. Ponera vidare att byxorna i fråga var av den typ som säljs oupplagda och följaktligen alltid behöver sys till. Kanske är det därutöver allmänt känt på orten att säljaren ofta kräver förskottsbetalning. Exemplet kan utvecklas vidare. Antagligen finns det en punkt där säljarens version börjar kännas mer tvivelaktig, trots att man fortfarande kanske inte tror helt och hållet på köparen.

Vid en efterföljande domstolsprövning är det därför centralt att rätten kan ta hänsyn till faktorer av det slag som beskrivits i ovanstående stycke. Samtidigt ger Högsta domstolens avgörande i NJA 2018 s 617 upphov till frågan om huruvida det är möjligt. Det är mot bakgrund av den frågan som den här uppsatsen är skriven.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka vad som gäller för bevisbördans placering och betalningens bevisvärde när en köpare påstår sig ha lämnat kvar en köpt vara i butik. För att uppnå syftet kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Påverkas bevisbördans placering och betalningens bevisvärde av om avtalsförhållandet mellan parterna klassificeras som ett blandavtal eller två separata avtal?
- Vilka möjligheter har köparen att rubba styrkan av betalningens bevisvärde vid respektive klassificering?

1.3 Avgränsningar

För att syftet med uppsatsen ska kunna uppnås krävs att vissa civilrättsliga utgångspunkter behandlas. Det ska dock poängteras att dessa bara behandlas i den utsträckning som är strikt nödvändigt för den processrättsliga framställningen.

Ytterligare en central avgränsning består i att uppsatsen uteslutande uppehåller sig vid det typfall då köparen är en konsument och säljaren en näringsidkare. Anledningen därtill är att ett sådant partsförhållande bör vara det absolut vanligaste vid butiksvareköp. Därutöver skulle uppsatsens omfattning i annat fall bli alltför omfattande.

Beträffande uppsatsens processrättsliga delar har en hel del skalats bort. En del av avgränsningarna har gjorts med hänsyn till uppsatsens relativt snäva syfte och frågeställningar; exempelvis har det inte bedömts nödvändigt att beskriva svarandens processhandlingar eller de olika teorier som styr och förklarar en viss bevisbördeplacering. Andra i och för sig relevanta aspekter har lämnats oberörda på grund av uppsatsens begränsade omfattning. I den senare kategorin faller bland annat frågor om bevisvärderingsmetoder och prejudikattolkningslära.

1.4 Metod och material

Syftet med uppsatsen är att utröna gällande rätt. På grund av uppsatsens frågeställningar har en stor del av arbetet gått ut på att tolka och tillämpa relativt grundläggande civil- och processrättsliga regler och principer på de specifika problem som uppsatsen gör en ansats att utreda. Det nu sagda innebär med andra ord att en rättsdogmatisk metod använts, förstådd som att via (1) tolkning och (2) tillämpning av rättskällorna försöka lösa ett specifikt problem.¹

Angående det material som använts har uppsatsen krävt att ledning sökts i doktrin. De formellt auktoritativa rättskällorna i form av lagstiftning och prejudikat har endast i begränsad mån kunnat bidra till utredningen av gällande rätt.² Urvalet av doktrin har gjorts utifrån författarnas anseende och styrkan i deras argumentation. Till stor del hänvisas till namn som *Herre*, *Westberg*, *Heuman* och *Nordh*.

Uppsatsens analys består i stora delar av det andra steget i den rättsdogmatiska metoden, det vill säga (2) tillämpning av rättskällorna. I syfte att göra uppsatsen mer lättförståelig har analysen genomförts *löpande*. Det kan dock tilläggas att avsnitt 4.4.4 och framåt i princip uteslutande utgörs av författarens analys.

Sist kan sägas något om uppsatsens perspektiv. Utöver att det givetvis är *civilprocessuellt* anläggs ett *konsumentperspektiv*. Själva undersökningen och uppsatsens frågeställningar tar en klar utgångspunkt i konsumenten. I den avslutande reflektionen (avsnitt 5.2) tillkommer därutöver fristående ändamålsargument som kritiserar det rekonstruerade rättsläget – vilket enligt *Kleineman* befinner sig inom ramen för den rättsdogmatiska metoden.³

¹ Kleineman 2018, s 21 ff.

² Kleineman 2018, s 28 – 29.

³ Kleineman 2018, s 40 – 41.

1.5 Disposition

I *avsnitt 2* presenteras vissa civilrättsliga utgångspunkter som är nödvändiga för den processrättsliga framställningen.

I *avsnitt 3* redogörs för vad som kan kallas de mer allmänna frågorna om hur köparen måste lägga upp sin talan i uppsatsens exempelsituation för att den ska kunna vinna bifall. I avsnittets sista del (3.4) besvaras en del av uppsatsens första frågeställning – frågan om bevisbördans placering vid respektive avtalsklassifikation.

I *avsnitt 4* behandlas inledningsvis vissa grundläggande utgångspunkter för bevisvärderingen (avsnitt 4.1). Därefter redogörs för betalningens bevisvärde vid butiksvaruköp (avsnitt 4.2) och köparens möjligheter att vid blandavtal rubba styrkan i detta bevisvärde (avsnitt 4.3). Sist redogörs för köparens möjligheter att vid två separata avtal åstadkomma samma resultat (avsnitt 4.4).

I *avsnitt 5* följer en sammanfattning av svaren på uppsatsens frågeställningar och en avslutande reflektion.

2 Civilrättsliga aspekter

2.1 Inledning

I det här avsnittet kommer redogöras för vissa civilrättsliga utgångspunkter som är nödvändiga för den processrättsliga framställningen.

2.2 Köpeavtalet och säljarens skyldighet att avlämna varan

När en konsument köper en lös sak av en näringsidkare regleras köpeavtalet som utgångspunkt av konsumentköplagen (1990:932) (KKL) (1 §). Lagen är tvingande till konsumentens förmån (3 § KKL).

Köpeavtalet medför en skyldighet för säljaren att *avlämna* den köpta varan. Varan anses avlämnad när den kommit i köparens besittning (6 § KKL). Vid butiksvaruköp sker besittningsövergång och därmed avlämnande i regel genom att säljaren fysiskt överlämnar det köpta föremålet till köparen.⁴

Skyldigheten att avlämna varan inträder först när konsumenten betalar för varan, om denne inte fått kredit (5 § 2 st KKL).⁵ På motsvarande sätt har konsumenten rätt att hålla inne betalningen tills varan hålls denne till handa, om inte annat avtalats (36 § KKL). Sammantaget ger de båda bestämmelserna uttryck för den s.k. *samtidighetsprincipen* – utgångspunkten är att varan avlämnas samtidigt som betalning erläggs.⁶

Om säljaren underlåter att avlämna varan trots att köparen betalat för den, och därutöver förklarar att varan inte kommer avlämnas, har köparen rätt att häva

⁴ Herre och Ramberg 2014, s 72 – 74.

⁵ Säljaren har givetvis ingen ovillkorlig skyldighet att avlämna varan i direkt samband med betalning (jfr 5 § 1 st KKL).

⁶ NJA 2018 s 617.

avtalet (13 § KKL). Vid hävning har köparen rätt att återfå den erlagda köpeskillingen (43 § 2 st KLL).

För den fortsatta framställningen ska läsaren sammanfattningsvis notera att köparen alltså har rätt att återfå köpeskillingen om (1) ett konsumentköpeavtal har ingåtts, (2) köparen har betalat för varan och (3) säljaren har meddelat att varan inte kommer avlämnas.⁷ Regeln kommer fortsättningsvis att hänvisas till som *köpeavtalsregeln*.

2.3 Kvarlämnandeavtal och näringsidkarens skyldighet att lämna tillbaka varan

Det finns flera tänkbara förklaringar till att en konsument skulle välja att lämna kvar en köpt vara i säljarens butik. Bland annat kan parterna ha kommit överens om att säljaren ska utföra arbeten på den köpta varan. Förutsatt att överenskommelsen inte betraktas som en del av ett blandavtal, regleras den som huvudregel av konsumenttjänstlagen (1985:716) (KtjL) (1 §), vilken är tvingande till konsumentens förmån (3 § CtjL).

Enligt konsumenttjänstlagen är näringsidkaren ersättningsskyldig för ett föremål som gått förlorat medan det befunnit sig i dennes besittning, förutsatt att densamma inte kan visa att förlusten beror på annat än vårdslöshet (32 § CtjL).⁸ I en förenklad variant gäller alltså följande rättsregel: om (1) ett konsumenttjänsteavtal ingåtts, (2) konsumenten har lämnat en vara hos tjänsteutövaren och (3) inte får tillbaka den, har konsumenten rätt till ersättning motsvarande varans värde. Regeln kommer i det följande att hänvisas till som *tjänsteavtalsregeln*.

⁷ Regeln utgör något av en förenkling, som motiveras av uppsatsens läsbarhet.

⁸ Johansson 2013, s 437.

2.4 Blandavtalet och tillämpliga regler

Avtal som innebär att näringsidkaren åtar sig att leverera en vara såväl som att utföra en tjänst brukar betecknas *blandavtal*. Ett sådant avtal regleras antingen av konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen. Något grovdraget kan sägas att konsumentköplagen tillämpas på avtalet i dess helhet förutsatt att tjänsten – t.ex. arbeten på den köpta varan – inte utgör den övervägande delen av näringsidkarens förpliktelser (2 § 2 st KKL motsatsvis).⁹

I den fortsatta framställningen kommer att utgå från att i det fall avtalsförhållandet klassificeras som ett blandavtal, utgör köpet den för näringsidkaren övervägande delen av förpliktelserna. Eftersom konsumentköplagen då blir tillämplig på avtalet i sin helhet, kan följande rättsregel ställas upp: om (1) ett avtal om köp såväl som tjänst ingåtts, (2) konsumenten har betalat för den köpta varan och (3) näringsidkaren meddelat att varan inte kommer avlämnas, har konsumenten rätt att återfå köpeskillingen. Regeln kommer fortsättningsvis att refereras till som *blandavtalsregeln*.

Under vissa förutsättningar ska ett avtalsförhållande mellan näringsidkare och konsument som innebär förpliktelser för den tidigare att leverera vara såväl som utföra tjänst betraktas som två separata avtal; ett om köp och ett om tjänst. Angående vilka dessa förutsättningar är får rättsläget anses oklart.¹⁰ Frågan faller dock utanför uppsatsens syfte och frågeställningar och kommer därför inte att behandlas i den fortsatta framställningen.

⁹ Herre och Ramberg 2014, s 72 – 74; Se även 2 § KtjL.

¹⁰ Herre och Ramberg 2014, s 72 – 74; Johansson 2013, s 107 – 109.

3 Åberopsbörda och bevisbörderegler

3.1 Inledning

Ponera att konsumenten A har köpt en vara i butik av näringsidkaren B. A påstår att varan inte togs med i samband med köpet eftersom att parterna kommit överens om att B skulle utföra arbeten på den. B menar å sin sida att A fick med sig varan i samband med betalningen. A vill av den anledningen återfå köpeskillingen. A (käranden) stämmer således B (svaranden) för att driva igenom sitt anspråk.

Följande framställning kommer genomgående att undersöka vad som gäller i processrättsligt hänseende om A i det givna exemplet anses påstå (1) att ett blandavtal slutits eller (2) att två separata avtal har ingåtts (jfr avsnitt 2.4).

3.2 Parternas yrkanden

Parternas yrkanden kan i exempelsituationen ställas upp som följande, där ”X” motsvarar den betalning som A har erlagt för den köpta varan:

Kärandens yrkande	Förplikta B att till A (åter)betala X kr
Svarandens inställning	Bestrider (åter)betalningsskyldighet

För att domstolen ska kunna bifalla kärandens yrkande krävs att de bifallsvillkor (rekvisit) som gäller för den yrkade rättsföljden är uppfyllda. I avsnitt 2.2 – 4 har redogjorts för tre olika rättsregler som vid sin tillämplighet ger rätt till den yrkade rättsföljden. Förutsatt att domstolen finner att ett händelseförlopp har inträffat (eller icke-inträffat) som svarar mot samtliga bifallsvillkor i någon av de beskrivna reglerna, ska yrkandet alltså bifallas.

Nämnda förhållande ger upphov till frågan om vilket händelseförlopp som domstolen har att pröva mot bifallsvillkoren. Svaret kan delas upp i två delar. För det första ska händelseförloppet ha åberopats av rätt part. För det andra ska det bedömas eller presumeras existera. De båda förutsättningarna behandlas i det följande i tur och ordning.

3.3 Rättsfakta och åberopsbörda

Kravet på att ett visst händelseförlopp ska ha åberopats av rätt part har sin rättsliga grund i 17 kap. 3 § rättegångsbalken (1942:740) (RB). Enligt bestämmelsen får domstolen i dispositiva tvistemål endast beakta de fakta som vardera part har åberopat till stöd för sin talan. Regeln får två huvudsakliga konsekvenser.

För det första krävs att fakta (händelseförlopp, omständigheter) har åberopats av någon av parterna för att de ska kunna beaktas i rättens avgörande. För det andra måste den aktuella faktan ha åberopats av rätt part. Något förenklat är ”rätt part” den som den faktan talar till fördel för. Till exempel kan domstolen inte lägga en av svaranden åberopad omständighet till grund för bifall av kärandens yrkande. Följaktligen krävs att käranden, för att kunna vinna framgång med sin talan, lyckas åberopa omständigheter som svarar mot samtliga bifallsvillkor för den yrkade rättsföljden. Om denne misslyckas med att åberopa fakta som svarar mot ett visst bifallsvillkor, kan den yrkade rättsföljden inte inträda. Förhållandet brukar beskrivas som att käranden bär *åberopsbördan* för nämnda fakta.¹¹

De fakta som käranden måste åberopa benämns *rättsfakta*. Ett rättsfaktum är således en omständighet som ensam eller i förening med andra rättsfakta direkt kan leda till att en viss rättsföljd inträder.¹²

¹¹ Westberg 2013, s 329 – 330. Det sagda utgör en förenkling. Käranden bär inte nödvändigtvis åberopsbördan för omständigheter som svarar mot samtliga bifallsvillkor för den yrkade rättsföljden.

¹² Heuman 2005, s 97.

Applicerat på exempelsituationen (se avsnitt 3.1) framkommer här en första skillnad beroende på hur det av A påstådda avtalsförhållandet klassificeras. Ovan har beskrivits de bifallsvillkor som gäller för att A enligt de civilrättsliga reglerna ska ha rätt att återfå köpeskillingen; den yrkade rättsföljden. Bifallsvillkoren skiljer sig åt, beroende på om avtalsförhållandet anses utgöra ett blandavtal (avsnitt 2.4) eller två separata avtal (avsnitt 2.2 och 2.3). Följaktligen kommer olika delar av det påstådda händelseförloppet att anses utgöra rättsfakta.

Om avtalsförhållandet betraktas som ett blandavtal, blir resultatet som följande:

Rättsfakta vid blandavtalsregeln

Rekvisit	Avtal om köp och tjänst har ingåtts	Konsumenten har betalat för varan	Näringsidkaren har meddelat att varan inte kommer avlämnas
	↑	↑	↑
Rättsfakta	A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle sälja en vara till A och utföra arbeten på varan (RF ^{1B})	A betalade X kr i samband med avtalsslutet (RF ^{2B})	Varan har inte överlämnats till A och kommer enligt B inte att göras (RF ^{3B})

Bedöms det påstådda avtalsförhållandet mellan A och B bestå av två separata avtal, blir följande delar av det påstådda händelseförloppet rättsfakta i förhållande till regleringen av tjänsteavtalet:

Rättsfakta vid tjänsteavtalsregeln

Rekvisit	Tjänsteavtal mellan näringsidkare och konsument om arbete på lös sak	Saken befann sig i näringsidkarens besittning	Saken gick under denna tidsperiod förlorad
	↑	↑	↑
Rättsfakta	A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle utföra arbeten på den köpta varan (RF ^{1T})	A lämnade varan i B:s butik (RF ^{2T})	B menar nu att A inte alls lämnade varan i butiken (RF ^{3T})

Ponera för ett ögonblick att domstolen finner att någon överenskommelse om tjänst inte slutits mellan parterna. I det fallet kan *köpeavtalsregeln* aktualiseras. Om domstolen finner att ett händelseförlopp inträffat som svarar mot *köpeavtalsregelns* bifallsvillkor medför det nämligen att regelns rättsföljd ska inträda. Oavsett om en överenskommelse om tjänst slutits eller inte, har A rätt att återfå köpeskillingen om varan inte har avlämnats enligt det köpeavtal som parterna är överens om att de ingått. Således utgör *köpeavtalsregeln* en alternativ (andrahands)grund för bifall av A:s yrkande. Det gäller oberoende av om domstolen anser att det i exempelsituationen påstådda avtalsförhållandet ska betraktas som ett blandavtal eller två separata avtal.

Betraktas A:s påståenden i exempelsituationen i förhållande till köpeavtalsregeln, kan följande rättsfakta utrönas:

Rättsfakta vid köpeavtalsregeln

Rekvisit	Avtal om köp har ingåtts	Konsumenten har betalat för varan	Näringsidkaren har meddelat att varan inte kommer avlämnas
	↑	↑	↑
Rättsfakta	A och B kom vid viss angiven tidpunkt överens om att B skulle sälja en vara till A (RF ^{1K})	A betalade X kr i samband med avtalsslutet (RF ^{2K})	Varan har inte överlämnats till A och kommer enligt B inte att göras (RF ^{3K})

Som den uppmärksamma läsaren noterat blir rättsfaktan och rekvisiten i stort desamma beträffande blandavtalet och köpeavtalet. Det beror på att konsumentköplagen i sin helhet blir tillämplig på köpeavtalet såväl som blandavtalet (se avsnitt 2.4). Därmed gäller i stort samma bifallsvillkor. En relevant skillnad går dock att finna mellan RF^{1B} och RF^{1K}; för att avtalet mellan A och B ska kunna betraktas som ett blandavtal krävs att A åberopar rättsfaktan att parterna kommit överens om både köp och tjänst.

3.4 Bevisbörda och beviskrav

3.4.1 Bevisbördans och beviskravets funktion

Att rättsfakta åberopats innebär givetvis inte att domstolen utan vidare kan lägga dessa till grund för dom. I nästa led måste rätten försöka ta reda på ”sanningen” – d.v.s. vad som faktiskt har hänt.

En typ av fall där domstolen undslipper den inte sällan svåra verksamheten att utröna ”sanningen” följer dock av 35 kap. 3 § RB. Enligt bestämmelsen är domstolen i dispositiva tvistemål bunden av en parts erkännande av en faktisk

omständighet (t.ex. ett rättsfaktum). Med andra ord ska ett påstått händelseförlopp läggas till grund för dom om parterna är ense om att det inträffat. Domstolen varken ska eller får gå vidare till nästa steg för att pröva huruvida parterna har rätt.

Är parterna oense om vad som hänt finns ingen lika enkel väg ut. När så är fallet är det sällan som domstolen kan dra någon fullkomligt säker slutsats om vad som faktiskt hänt.¹³ Osäkerheten får, enligt förbuden mot *denegatio justitiae* och *non liquet*, inte resultera i att rätten avstår från att döma i tvisten eller att den förklarar tvistefrågorna olösliga.¹⁴ Samtidigt kan domstolen inte döma i tvisten utan att ta ställning till om åberopade rättsfakta ska anses föreligga eller inte. Följaktligen måste domstolen, i brist på fullkomlig säkerhet, presumera antingen att rättsfaktan existerar eller att den inte existerar.¹⁵

Det sagda kan illustreras med ett exempel. Ponera att domstolen betraktar det påstådda avtalsförhållandet i exempelsituationen som ett blandavtal. Rätten kan knappast avgöra om A har rätt till den yrkade rättsföljden, om den inte också bestämmer sig för huruvida B ska anses ha överlämnat varan till A eller inte (jfr RF^{3B}). Att i domslutet förklara att A kanske har rätt till den yrkade rättsföljden, beroende på om varan överlämnats eller inte, utgör *denegatio justitiae*. Därmed måste rätten antingen presumera att varan överlämnats eller att den inte har överlämnats.

Huruvida rättsfakta ska presumeras existera eller icke-existera avgörs genom tillämpning av regler om *bevisbörda* och *beviskrav*.¹⁶ En bevisbörderegler är en rättsregel som anger vem av parterna som måste övertyga domstolen om att det är tillräckligt sannolikt att det verkliga händelseförloppet gått till som denne påstår. Lyckas den bevisbördige inte övertyga domstolen i tillräcklig mån, kommer den andra partens version av händelseförloppet presumeras ha

¹³ Nordh 2019, s 11.

¹⁴ Westberg 2013, s 155.

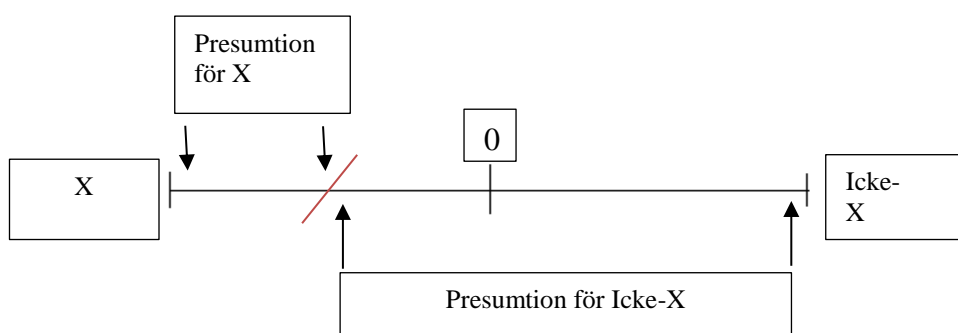
¹⁵ Westberg 2013, s 370 – 371 och 376 – 377.

¹⁶ Nordh 2019, s 11.

inträffat.¹⁷ I vilken utsträckning som parten måste övertyga domstolen – vilken av rätten uppfattad sannolikhet för dennes faktaversion som krävs – bestäms av beviskravet.¹⁸ Det vanliga beviskravet i tvistemål är ett högt sannolikhetskrav som markeras genom begreppen *styrkt* eller *visat*.¹⁹

Låt oss återknyta till exempelsituationen. I den är vissa delar av det händelseförlopp som A har beskrivit omstritt, medan B i andra delar inte har något att invända. B håller med om att parterna slöt ett köpeavtal vid en viss angiven tidpunkt och att A betalade i direkt samband med köpet. Däremot motsätter sig B allting som har med tjänsteförpliktelser att göra och menar att A fick med sig varan i samband med betalningen. I det fall A anses påstå *blandavtal* kommer således RF^{1B} och RF^{3B} att utgöra omstridda rättsfaktum. Om A:s påstående i stället ska betraktas som att denne menar att två separata avtal har slutits är samtliga rättsfakta avseende *tjänsteavtalet* stridiga, dvs. RF^{1-3T} . Angående *köpeavtalet* är enbart RF^{3K} ett omstritt rättsfaktum, eftersom att det är ostridigt att ett köp avtalats (RF^{1K}) och att A betalat för varan (RF^{2K}). I enlighet med ovannämnda blir samtliga stridiga rättsfakta föremål för bevisbörderegler.

För att illustrera bevisbördans och beviskravets innebörd kan följande figur användas.²⁰

¹⁷ Mer precist uttryckt kommer den andre partens inställning till ett visst rättsfaktum (att det existerar eller icke-existerar) att presumeras.

¹⁸ Westberg 2013, s 370 – 372; Nordh 2019, s 25.

¹⁹ Westberg 2013, s 386 – 387.

²⁰ Figuren utgår den s.k. *bevisvärdesmetoden*.

X betecknar föremålet för bevisbördan, dvs. ett omstritt rättsfaktum (exempelvis påståendet *att varan inte överlämnats* (RF^{3K} och RF^{3B})). Vid 0-punkten föreligger fullkomligt ovisshet om huruvida rättsfaktumet existerar eller inte. Varje förflyttning från 0-punkten mot endera axeln markerar en ökad sannolikhet för respektive mot att rättsfaktumet existerar. Längst ut vid axeln ”X” föreligger således fullkomlig visshet om dess existens (i exemplet är det helt säkert *att varan inte har överlämnats*). På motsvarande sätt är det längst ut vid ”Icke-X” helt säkert att rättsfaktumet inte existerar (överfört på exemplet *att varan har överlämnats*).²¹

Det sneda strecket markerar beviskravet. I figuren har det placerats för att på ett ungefär illustrera beviskravet *styrkt*. Som läsaren säkert noterat har bevisbördan i figuren placerats på den som påstår rättsfaktum X (i exempelsituationen är det A som påstår *att varan inte överlämnats*). Som illustreras presumeras då som utgångspunkt – vid 0-punkten – Icke-X (dvs. i exemplet *att varan överlämnats*). Först när sannolikheten för X bedöms motsvara beviskravet bryts presumptionen och blir den motsatta.

3.4.2 Bevisbördans placering och beviskravets höjd

Det finns få lagregler om bevisbördans placering och beviskravets höjd. Följaktligen vilar bevisbörderätten i stort på praxis och de oskrivna principer som därigenom kommer till uttryck.²²

Enligt praxis gäller att den part som påstår att avtal har ingåtts bär bevisbördan för påståendet, med beviskravet styrkt.²³ Överfört på exempelsituationen

²¹ Nordh 2019, s 16.

²² Westberg 2013, s 373 – 374.

²³ Heuman 2005, s 225; Westberg 2013, s 381 – 382; NJA 2002 s 269, NJA 2018 s 617.

betraktad som två separata avtal påstår A att ett *tjänsteavtal* har ingåtts (RF^{1T}). Således bär denne bevisbördan för det aktuella rättsfaktumet.

En liknande utgångspunkt är att den part som påstår ett visst avtalsinnehåll bär bevisbördan för påståendet, med beviskravet styrkt.²⁴ Applicerat på exempelsituationen bedömd som ett *blandavtal* är det A som påstår att avtalet mellan parterna, utöver köpet, innehöll en överenskommelse om arbeten på den köpta varan (RF^{1B}). A bär således bevisbördan för det påståendet.

Sist kan konstateras att en gäldenär som hävdar sig ha infriat sin förpliktelse som utgångspunkt har bevisbördan, med beviskravet styrkt, för att så är fallet.²⁵ Betraktas exempelsituationen som ett *blandavtal* har B enligt avtalet en förpliktelse att överlämna den köpta varan. Detsamma gäller andrahandsgrunden för bifall av A:s yrkande; enligt *köpeavtalet* har B samma förpliktelse. I egenskap av varugäldenär bär B följaktligen bevisbördan för att varan överlämnats (Icke-RF^{3B/K}).

Av det sagda framgår alltså att A bär bevisbördan för såväl att avtalet utgjort ett *blandavtal* (RF^{1B}) som att ett från köpet separat *tjänsteavtal* slutits (RF^{1T}). Beviskravet är i båda fallen *styrkt*. A kan uppfylla bevisbördan genom att t.ex. presentera en skriftlig kopia på parternas avtal.²⁶ I den fortsatta framställningen kommer dock för uppsatsens syften utgå från att A inte lyckas med uppgiften att presentera tillräcklig bevisning. Således aktualiseras den alternativa grunden för bifall av A:s talan, det vill säga *köpeavtalsregeln* (se avsnitt 3.3). Det enda tvistiga rättsfaktumet i förhållande till den grunden rör frågan om varan avlämnats eller inte (RF^{3K}). I den delen bär B bevisbördan för varans avlämnande.

²⁴ Nordh 2019, s 77 – 78.

²⁵ Heuman 2005, s 260; Ekelöf, Edelstam och Boman 2016, s 113; NJA 2018 s 617.

²⁶ Ekelöf, Edelstam och Heuman 2016, s 108 – 109.

4 Betalningens bevisvärde och möjligheten att rubba dess styrka

4.1 Inledning

I det föregående har nämnts att behovet av bevisbörderegler föranleds av svårigheten att fastställa huruvida viss omstridd rättsfakta har inträffat eller inte. Det ska dock givetvis inte förstås som att domstolen kan undslippa att så långt möjligt försöka utröna det ”verkliga händelseförlopp” som ligger till grund för tvisten. Verksamheten att ”ta reda på sanningen” utförs via domstolens *bevisvärdering* (jfr 35 kap. 1 § RB). Domstolen ska enkelt uttryckt utifrån allmänna erfarenhetssatser och den bevisning som parterna fört in i processen bedöma om det är tillräckligt sannolikt att saker och ting gått till på så vis att den tillämpliga bevisbörderegeln beviskrav ska anses uppfyllt.²⁷

Vid bevisvärderingen har domstolen bl.a. att ta ställning till bevisfakta. Bevisfakta är omständigheter som har bevisbetydelse för rättsfaktas existens eller icke-existens. Skillnaden mellan rättsfakta och bevisfakta kan alltså uttryckas som att rättsfakta kan konstituera den yrkade rättsföljdens bifallsvillkor, medan bevisfakta i sig inte kan medföra att ett bifallsvillkor anses uppfyllt. Bevisfakta kan enbart i högre eller lägre grad tala för eller emot att rättsfaktan existerar. I vilken utsträckning som ett visst bevisfaktum ökar eller sänker sannolikheten för ett rättsfaktum brukar betecknas som dess *bevisvärde*. Till skillnad från rättsfakta – som måste bedömas föreligga eller inte föreligga – kan och ska osäkerhet beträffande bevisfakta hanteras inom ramen för domstolens bevisvärdering och inte genom tillämpning av en bevisbörderegler (jfr 35 kap. 1 § RB). Om den omständighet som utgör bevisfakta bedöms som osannolik, eller inte anses tala särskilt mycket för det aktuella rättsfaktumet, kommer den att tillskrivas ett lågt eller obefintligt bevisvärde. Om

²⁷ Westberg 2013, s 354 ff. Det kan noteras att prövningen egentligen ska ske i motsatt ordning – först bevisvärdering och sedan tillämpning av en bevisbörderegler.

omständigheten är sannolik och i hög grad talar för rättsfaktumet, kommer den på motsatt att tillskrivas ett högt bevisvärde.²⁸

4.2 Betalningens bevisvärde

Att säljaren bär bevisbördan för att varan överlämnats (Icke-RF^{3K}) innebär att domstolen som utgångspunkt ska presumera att den *inte* har överlämnats (RF^{3K}). Lyckas säljaren inte presentera tillräckligt mycket bevisning för att presumptionen ska bli den omvända, kommer köparens yrkande att bifallas (se avsnitt 3.4.2). Eftersom att säljaren vid butiksvaruköp i regel inte kräver att köparen signerar en mottagandebekräftelse eller dylikt, kan bevisbördeplacementen framstå som betungande.

Här är det dock läge att erinra om den utgångspunkt som redogjorts för i avsnitt 2.2: ett konsumentköp fullbordas typiskt sett genom att varan överlämnas till köparen i samband med betalning (samtidighetsprincipen). Om det, likt i exempelsituationen, är ostridigt att köparen betalat för varan, får dennes påstående om att varan inte överlämnats (RF^{3K}) således anses avvika från det vanliga.

Vad som nyss angetts utgjorde bakgrund till att Högsta domstolen i NJA 2018 s 617 konstaterade att erlagd betalning i typiska samtidighetsfall – exempelvis butiksvaruköp – utgör ett starkt bevis för att varan överlämnats.²⁹ Med andra ord utgör betalningen i typiska samtidighetsfall ett *bevisfaktum med ett högt bevisvärde* för att varan överlämnats. Bevisvärdet är enligt domstolen i regel tillräckligt högt för att säljaren ska anses ha uppfyllt sin bevisbörda.³⁰

Överfört på exempelsituationen består den gemensamma andrahandsgrunden för bifall av A:s yrkande i att B begått avtalsbrottet att inte överlämna varan i

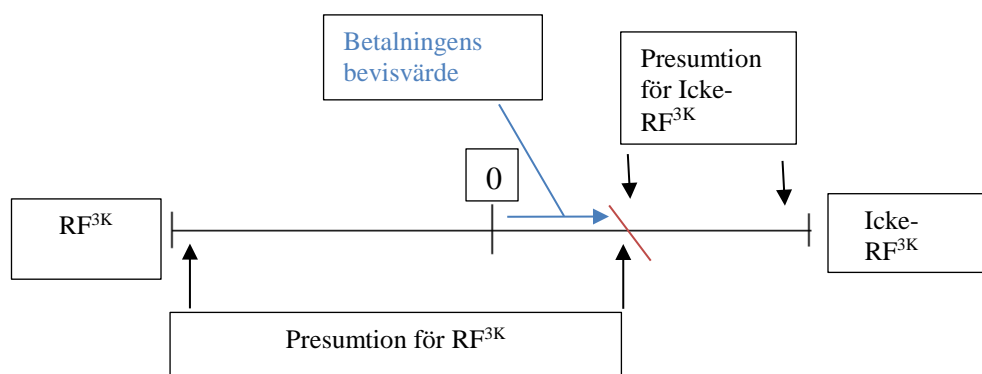
²⁸ Ekelöf, Edelstam och Heuman 2016, s 83.

²⁹ Punkt 23 i domen; jfr Heuman 2005, s 409 – 410.

³⁰ Punkt 24 i domen.

enlighet med ett enkelt *köpeavtal*. Ett vanligt butiksvaruköp, utan någon överenskommelse om arbeten på den överlåtna varan, utgör ett typiskt samtidigt-fall. Faktumet att A betalat för varan utgör därmed i förhållande till andrahandsgrunden tillräcklig bevisning för att B ska anses ha styrkt överlämnande. Överfört på figuren från föregående avsnitt kan det illustreras som följande:

Bevisbördans placering och betalningens bevisvärde avseende rättsfaktumet icke-överlämnande (RF^{3K})

Då den bevisbördige uppfyllt sin bevisbörda talas ibland om att den andra parten bär en *falsk bevisbörda*. Det är helt enkelt ett sätt att uttrycka att den bevisbördiges faktaversion kommer läggas till grund för dom, om den andra parten inte lyckas rubba styrkan i dennes bevisning.³¹ Överfört på exemplet måste A i den aktuella situationen presentera bevisning som medför att domstolen inte längre anser det styrkt att överlämnande skett (Icke- RF^{3K}). Bevisbördepunkten befinner sig dock fortfarande på samma position. Den falska bevisbördan ska således inte förstås som att A måste styrka rättsfaktumet icke-överlämnande (RF^{3K}). Illustrerat genom figuren ovan räcker det att A lyckas presentera bevisning som förflyttar den av domstolen uppfattade sannolikheten tillbaka till området som omfattas av "Presumtion för RF^{3K} ". Det kan jämföras med funktionen hos den "äkte" bevisbördan. Den medför att den bevisbördige ska förflytta den av domstolen uppfattade sannolikhet från 0-

³¹ Nordh 2019, s 24 – 25.

punkten till beviskravets placering, för att använda bildspråk. Med andra ord behöver A, såsom bärare av den falska bevisbördan, bara presentera bevisning som i någon mån rubbar betalningens bevisvärde för att varan överlämnats.³²

Som angetts i det föregående utgör enkla butiksvarköp typiska samtidigthetsfall. För den fortsatta framställningen bör läsaren dock ha med sig att avtal om köp av och arbeten på en viss vara (blandavtal) inte bör kunna anses utgöra typiska samtidigthetsfall. Vid sådana avtal kan antas att säljaren ofta kommer att kräva någon form av förskottsbetalning.

4.3 Köparens möjligheter att rubba betalningens bevisvärde vid blandavtal

I föregående avsnitt har konstaterats att köparen i typiska samtidigthetsfall bär en falsk bevisbörda för att varan inte överlämnats (RF^{3K}). Inom ramen för den falska bevisbördan måste A för att vinna tvisten rubba styrkan i betalningens bevisvärde. Frågan blir således hur A kan gå tillväga för att åstadkomma ett sådant resultat. I det följande görs en ansats att besvara frågan. Svaret beror dock på om det påstådda avtalsförhållandet anses bestå av ett blandavtal eller två separata avtal. Således presenteras i det här avsnittet vad som bör gälla om avtalsförhållandet klassificeras som ett blandavtal. Frågan om vad som gäller i det fall domstolen anser det påstådda avtalsförhållandet bestå av två separata avtal behandlas i avsnitt 4.4.

Ponera således att rätten anser att A har påstått ett *blandavtal*. För att rubba styrkan i betalningens bevisvärde kan A presentera bevisfakta. Ett centralt bevisfaktum borde utgöras av påståendet om att tjänst avtalats vid sidan av köpet.³³ Bakgrunden till det är att desto mer sannolikt att en tjänst avtalats,

³² Ekelöf, Edelstam och Heuman 2016, s 87 – 88.

³³ Egentligen kan själva påståendet i sig inte utgöra ett bevisfakta, under förutsättning att det inte lämnas under ett partsförhör. Bevisning som talar för påståendet utgör dock bevisfakta.

desto mer talar för att det inte rör sig om ett ”typiskt samtidigthetsfall”. Att köpet utgjort ett ”typiskt samtidigthetsfall” är i sin tur grunden till att betalningen tillmäts ett högt bevisvärde för att varan överlämnats (se avsnitt 4.2). Med andra ord: betalningens bevisvärde står och faller med en hög sannolikhet för att samtidigthetsprincipen varit tillämplig, vilket i sin tur står och faller med att inte särskilt mycket talar för att arbeten på varan avtalats vid sidan av köpet.

Här kan invändas att domstolen i exempelsituationen redan prövat frågan om A lyckats styrka ett blandavtal och kommit fram till ett nekande svar (se avsnitt 3.4.2). Som tidigare nämnts är dock bevisfaktum inte föremål för bevisbörderegler. Det innebär att ett bevisfaktum kan beaktas trots att det inte bedömts föreligga med den höga grad av sannolikhet som beviskravet *starkt* markerar. Graden av sannolikhet för bevisfaktumet beaktas i stället genom att det tillskrivs ett högre eller lägre bevisvärde. A behöver således inte styrka att överenskommelsen mellan parterna också avsett arbeten på den köpta varan; redan genom att påståendet görs relativt sannolikt kan det tillskrivas ett visst bevisvärde i enlighet med stycket ovan.

4.4 NJA 2018 s 617

4.4.1 Inledning

NJA 2018 s 617 har delvis behandlats redan i avsnitt 4.2. För frågan om köparens möjlighet att uppfylla den falska bevisbördan, när det påstådda avtalsförhållandet betraktas som två separata avtal, krävs dock en närmare analys av rättsfallet. I avsnitt 4.4.2 – 3 presenteras omständigheterna i målet och Högsta domstolens bedömning. I avsnitt 4.4.4 tolkas rättsfallet. Den aktuella frågan behandlas sedan i avsnitt 4.4.5.

4.4.2 Omständigheterna i målet

Följande omständigheter var i målet ostridiga. [A] köpte i oktober 2013 smycken av ett handelsbolag för 29 380 kr och erlade kontant betalning. [B] var bolagsman i handelsbolaget och personligen ansvarig för dess förpliktelser.

I övrigt skilde sig parternas faktaversioner åt. Enligt [A] överlämnades inte smyckena till honom – varken i samband med köpet eller därefter. Därför hade han rätt att häva köpet och återfå köpeskillingen. [B] påstod å andra sidan att smyckena överlämnats till [A] i samband med köpet.

Som förklaring till att smyckena inte överlämnats direkt vid köpet angav [A] att han på inrådan av en anställd i butiken lämnat dem kvar för rengöring och reparation.

4.4.3 Högsta domstolens bedömning

Domstolen inledde med att identifiera två prejudikatfrågor. För det första skulle prövas om bevisbördan för att varan lämnats kvar, trots betalning, placeras på köparen eller säljaren. Den andra frågan var ”vad som gäller i bevishänseende” i det fall köparen påstår att varan kvarlämnats i anslutning till köpet.³⁴

Domstolen började med den första frågan. Inledningsvis konstaterades att ”[s]om en allmän utgångspunkt gäller att en gäldenär som hävdar att han eller hon infriat sin förpliktelse har bevisbördan för att så är fallet”.³⁵ En säljare har således i egenskap av varugäldenär bevisbördan för att denne har fullgjort

³⁴ Punkt 7 i domen.

³⁵ Punkt 11 i domen.

förpliktelsen att överlämna varan.³⁶ Vidare menade domstolen dock att säljaren får anses ha uppfyllt bevisbördan ”om det står klart att köparen vid butiksköp eller andra typiska samtidigthetsfall har erlagt betalning”.³⁷

Angående den andra prejudikatfrågan konstaterade Högsta domstolen att en köpare som lämnat kvar en vara hos säljaren har bevisbördan för kvarlämnandet, på samma sätt som att den som påstår sig ha överlämnat en sak till någon annan har bevisbördan för att överlämnande skett.³⁸

Högsta domstolen noterade därefter att bevisbördereglerna avseende icke-överlämnande vid köp och kvarlämnande efter köpet ger upphov till en ”regelskillnad mellan två likartade fall”. På grund av köparens falska bevisbörda för icke-överlämnande i typiska samtidigthetsfall där betalning erlagts, har dock regelskillnaden liten praktisk betydelse.³⁹

I bedömningen av det aktuella fallet uttalade domstolen följande:

Det är ostridigt att [A] betalade för smyckena när köpet genomfördes. Den omständigheten utgör ett starkt bevis för att smyckena då också lämnades över till honom. [A] får också anses ha medgett att smyckena vid köpet var tillgängliga för medtagande. Vad han påstår är att han i samband med köpet godtog ett erbjudande om att smyckena skulle göras i ordning och att en överenskommelse därmed träffades om att lämna kvar dem.

Det anförda innebär att frågan huruvida – som [B] påstår – [A] fick smyckena med sig vid köpet får anses vara överspelad. Vad som ska prövas är i stället [A:s] påstående att det i samband med köpet träffades en överenskommelse om att smyckena skulle lämnas kvar.⁴⁰

Avslutningsvis konstaterade Högsta domstolen att [A] inte lyckats uppfylla bevisbördan för att en sådan överenskommelse slutits.⁴¹

³⁶ Punkt 12 i domen.

³⁷ Punkt 23 – 24 i domen.

³⁸ Punkt 29 i domen.

³⁹ Punkt 30 i domen.

⁴⁰ Punkt 31 – 32 i domen.

⁴¹ Punkt 33 i domen.

4.4.4 Varför ansåg Högsta domstolen frågan om avlämnande ”överspelad”?

Det är inte alldeles tydligt hur Högsta domstolen i NJA 2018 s 617 kom fram till att frågan om köparen fick med sig den köpta varan vid köpet fick anses ”överspelad”. I det följande kommer därför två möjliga tolkningar att föreslås.

En första tänkbar tolkning ansluter sig *Munukka* till. Han noterar att domstolen, till grund för slutsatsen att frågan om utlämnande skulle anses ”överspelad”, angav att det var ostridigt att smyckena funnits ”tillgängliga för medtagande” och att betalning erlagts.⁴² Enligt honom ska detta dock ”troligen” inte förstås som att tillgänglighet för medtagande likställs med avlämnande. Han spekulerar också i att ”ett fasthållande av att det var fråga om ett köp[e]avtal och inte ett kvarlämnandeavtal” möjligen kunnat påverka utgången i fallet.⁴³ Det förefaller alltså som att *Munukka* menar att påståendet om ett separat tjänsteavtal (RF^{1T}) – ”kvarlämnandeavtal” – *ersatt* köparens andrahandsgrund för bifall av yrkandet. Konsekvensen av det blir att domstolen inte ens kan anses ha prövat frågan om varan avlämnats eller inte (RF^{3K}), utan nöjt sig med att pröva om den kvarlämnats enligt ett separat tjänsteavtal (RF^{1T}).

I min mening kan den föreslagna tolkningen avvisas. För det första är säljarens köpeavtalsförpliktelse att avlämna varan indispositiv – den kan alltså inte ”ersättas” av ett kvarlämnandeavtal (se avsnitt 2.2). Vidare kommer Högsta domstolen fram till att kvarlämnandeavtal inte styrkts. Under sådana omständigheter ska ett sådant avtal presumeras icke-existera. I det fallet finns inget

⁴² *Munukka* 2018/19, s 160.

⁴³ *Munukka* 2018/19, s 161.

avtal att ersätta avlämnandeförpliktelsen med. Därmed ska domstolen likväl pröva om varan avlämnats eller inte.

Vad Högsta domstolen synes ha menat är snarare att omständigheten att varan funnits ”tillgänglig för medtagande” innebär att den ska anses avlämnad i konsumentköplagens mening. Med andra ord utgör ”tillgänglig för medtagande” en omständighet som kan konstituera *avlämnande*. I och med det har B fullbordat köpeavtalsförpliktelsen att avlämna varan, varför frågan om avlämnande får anses ”överspelad”. Således måste A, för att ha en chans att vinna tvisten, visa att ett separat tjänsteavtal om kvarlämnande slutits (RF^{1T}).

4.4.5 Köparens möjligheter att rubba betalningens bevisvärde vid två separata avtal

Givet att den föreslagna tolkningen är korrekt kommer domen leda till konsekvenser för köparens möjligheter att uppfylla den falska bevisbördan för att varan inte avlämnats (RF^{3K}), förutsatt att det påstådda avtalsförhållandet klassificeras som två separata avtal. Vilka dessa konsekvenser är och varför de uppstår kommer att redogöras för i det följande.

I fallet gjorde A gällande att parterna slutit en överenskommelse om att B skulle utföra arbeten på den köpta varan – rengöring och putsning. Domstolen tolkade den påstådda tjänsteöverenskommelsen som ett separat avtal. Samtidigt kom den fram till att A fick ”anses ha medgett” att varan funnits tillgänglig för medtagande, som i sin tur konstituerar *avlämnande*. Med andra ord menar domstolen att A har medgett en omständighet som innebär att bifallsvillkoren enligt *köpeavtalsregeln* inte kan anses uppfyllda. Ett av dessa villkor är nämligen att varan *inte* ska ha avlämnats. Enkelt uttryckt: om A redan har medgett att avlämnande skett, aktualiseras inte frågan om A lyckas uppfylla den falska bevisbördan för icke-avlämnande.

Här samspelar alltså två faktorer: att varan anses avlämnad redan när den är ”tillgänglig för medtagande” och att A anses ha ”medgett” sådan tillgänglighet. En följdfråga är varför A anses ha lämnat sådant medgivande, trots att denne gjort gällande att en överenskommelse om arbeten på varan slutits. Det senare borde i princip innebära att A *bestrid* att varan funnits ”tillgänglig för medtagande” – den som väntar på att säljaren ska utföra arbeten på den köpta varan kommer gärna inte uppfatta situationen som att varan kan tas med redan vid köpetillfället.

Förklaringen borde gå att finna i det faktum att Högsta domstolen betraktar påståendet om arbeten på varan som ett påstående om ett separat tjänsteavtal. De förpliktelser för B som följer av avtalen har således ingenting med varandra att göra. I samband med att A erlagt betalning för varan, har denne haft rätt att ta med den. Att A påstår att B enligt en separat överenskommelse skulle utföra arbeten på varan innebär bara ett påstående om att B fortsättningsvis innehaft varan för A:s räkning. Det förtar inte det faktum att A köpt varan och således fått den *köpeavtalsenliga* varan ”tillgänglig för medtagande”; något som A utifrån hur talan lagts upp i fallet får anses ha medgett.

Den sammantagna innebörden av att köparen anses påstå att två separata avtal ingåtts och att ”avlämnande” ska anses ha skett i och med att varan funnits ”tillgänglig för medtagande” blir således att köparen inte har åberopat något rättsfaktum som svarar mot det aktuella bifallsvillkoret (det vill säga *icke-avlämnande*). Därmed ska yrkandet ogillas redan på den grund att köparen inte har fullgjort sin åberopsbörda (se avsnitt 3.3). För att beskriva det med uppsatsens exempelsituation utgör inte längre omständigheten *att varan inte överlämnats* (gamla RF^{3K}) något rättsfaktum; vad köparen i stället måste åberopa är *att varan inte funnits tillgänglig för medtagande* (nya RF^{3K}). En separat överenskommelse om tjänst kan innebära *att varan inte överlämnats*, men inte *att varan inte funnits tillgänglig för medtagande*.

Ovannämnda kan således innebära att köparen i praktiken inte har någon möjlighet att uppfylla den falska bevisbördan för icke-avlämnande (RF^{3K}), förutsatt att det påstådda avtalsförhållandet klassificeras som två separata avtal. Eftersom att ”tillgänglighet för medtagande” i vanliga fall borde infalla i direkt samband med betalning, är varan i princip alltid att anse som avlämnad i och med betalningen. Köparens påstående om en överenskommelse om kvarlämnande saknar således verkan som bevisfaktum för att varan *inte* avlämnats, eftersom att förekomsten av en sådan överenskommelse inte medför att varan inte funnits tillgänglig för medtagande enligt *köpeavtalet*.

Om köparen i stället anses påstå *blandavtal* som förstahandsgrund för bifall av talan kan det förda resonemanget inte ha någon bäring, eftersom säljarens förpliktelse i det fallet består i att avlämna varan såsom den ser ut efter att de avtalade arbetena slutförts. Därmed kan varan inte anses ”tillgänglig för medtagande” förrän dessa arbeten slutförts. I förlängningen innebär det att allting som talar för ett blandavtal också talar för att varan inte funnits tillgänglig för medtagande. Sådant som talar för en tjänsteöverenskommelse utgör således bevisfaktum för ”icke-tillgänglighet”.

5 Slutsatser och avslutande reflektion

5.1 Slutsatser

Uppsatsens första frågeställning var:

- Påverkas bevisbördans placering och betalningens bevisvärde av om det påstådda avtalsförhållandet mellan parterna klassificeras som ett blandavtal eller två separata avtal?

Svaret är nej. Köparen har bevisbördan med beviskravet styrkt för såväl blandavtalet som det separata tjänsteavtalet. Om köparen misslyckas med att uppfylla bevisbördan, ska domstolen pröva om yrkandet kan bifallas på den grund att bifallsvillkoren enligt *köpeavtalsregeln* är uppfyllda. Betalningen har därvid, oavsett hur det påstådda avtalsförhållandet klassificerats, ett sådant bevisvärde att säljaren anses ha styrkt att varan avlämnats.

Uppsatsens andra frågeställning var:

- Vilka möjligheter har köparen att rubba styrkan av betalningens bevisvärde vid respektive klassificering?

Möjligheterna skiljer sig åt beroende på hur det påstådda avtalsförhållandet klassificeras.

Av NJA 2018 s 617 framgår att en vara vid butiksvruköp antagligen ska anses avlämnad i och med att den finns ”tillgänglig för medtagande” i köpeavtalsenligt skick. Om avtalsförhållandet betraktas som två separata avtal kommer köparens påstående om att parterna kommit överens om arbeten på varan inte kunna utgöra ett bevisfaktum i förhållande till att varan inte funnits ”tillgänglig för medtagande”. Detta eftersom begreppet ”tillgänglig för medtagande” tar sikte på varans tillgänglighet *enligt köpeavtalet*, betraktat fristående från en eventuell överenskommelse om tjänst. Sådant som talar för

en tjänsteöverenskommelse motbevisar således inte att varan funnits tillgänglig för medtagande enligt köpeavtalet.

Om köparen i stället anses påstå *blandavtal* kommer allting som talar för att parterna kommit överens om arbeten på varan utgöra bevisning för att varan inte funnits tillgänglig för medtagande. Därmed försätts köparen i ett bättre bevisläge om domstolen betraktar det påstådda avtalsförhållandet som ett *blandavtal*.

5.2 Avslutande reflektion

De nyss redogjorda slutsatserna öppnar upp för kritik av gällande rätt. Precis som betalningen tillmäts ett berättigat bevisvärde för att varan avlämnats, måste andra faktorer tillåtas utgöra motbevisning. Att ”stänga dörren” såsom förefaller ha gjorts i NJA 2018 s 617 är att bortse från de verkliga förhållandena. Det ”berättigade” i att låta betalningen utgöra ett starkt bevis för avlämnande är just förekomsten av ett samtidigt fall; om faktorer talar emot att det aktuella köpet utgjort ett sådant, måste dessa kunna beaktas. Då är det knappast ändamålsenligt att låta den juridiskt-tekniska om avtalsklassifikation komma emellan och göra betalningens bevisvärde *absolut*. Vad som till synes utgör en riktlinje för bevisvärderingen blir till en regel om att varan *har* avlämnats om konsumenten vid ett butiksköp betalat för den.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Ekelöf, Per-Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars: *Rättegång – Fjärde häftet*, 7 uppl., Stockholm 2009 [Ekelöf, Edelstam och Heuman 2019]

Herre, Johnny och Ramberg, Jan: *Konsumentköplagen – En kommentar*, 4 uppl., Stockholm 2014 [Herre och Ramberg 2014]

Heuman, Lars: *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*, Stockholm 2005 [Heuman 2005]

Johansson, Svante. O: *Konsumenttjänstlagen – En kommentar*, Stockholm 2013 [Johansson 2013]

Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: *Juridisk metodlära (red.: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro)*, 2 uppl., Lund 2018 [Kleineman 2018]

Munukka, Jori: ”Bevisbörda och beviskrav för om köparen tagit med sig varan vid butiksköp”. I: *Juridisk Tidskrift* 2018/19 [Munukka 2018/19]

Nordh, Robert: *Praktisk process VII: Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*, 2 uppl., Uppsala 2019 [Nordh 2019]

Westberg, Peter: *Civilrättskipning*, 2 uppl., Stockholm 2013 [Westberg 2013]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2002 s 269

NJA 2018 s 617